



S. AURELII AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

CONTRA ADIMANTUM

MANICHÆI DISCIPULUM,

LIBER * UNUS.

* Scriptus
circiter an-
num 394.

Conciliantur inter se Scripturarum sententiae, quas de Testamento vetere ac novo, velut invicem contrarias, Adimantus utrumque Testamentum ab uno & eodem Deo esse non posse contendens, corraserat.

CAPUT I.

I. DE eo quod scriptum est: *In principio fecit Deus cælum & terram; usque ad id quod scriptum est: Et factum est vespere, & factum est manè dies unus.* Hoc capitulum Legis adversum esse Evangelio stultissimi manichæi arbitrantur, dicentes in Genesi scriptum esse, quod Deus per se ipsum fecerit cælum, & terram, & lucem: in Evangelio autem scriptum esse, per Dominum nostrum Jesum Christum fabricatum esse mundum, ubi dictum est: *Et mundus per ipsum factus est, & mundus illum non cognovit.* Tribus enim modis refelluntur. Primò quia cum dicitur: *In principio fecit Deus cælum, & terram;* Trinitatem ipsam christianus accipit, ubi non solum Pater, sed & Filius, & Spiritus sanctus intelligitur. Non enim

Joan. I. 10.

enim tres deos, sed unum Deum credimus, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum: quamvis Pater Pater, & Filius Filius sit, & Spiritus sanctus Spiritus sanctus. De qua unitate Trinitatis hoc loco longum est disputare. Deinde quia ubi dicitur: *Dixit Deus, fiat, & factum est:* ibi necesse est intelligatur per Verbum eum fecisse quod fecit. Verbum autem Patris est Filius. Non ergo repugnat hoc capitulum Geneseos, ubi scriptum est: *Et dixit Deus, fiat, & factum est;* illi loco Evangelii ubi dicitur: *Et mundus per eum factus est,* id est, per Dominum nostrum: quia ipse est Verbum Patris, per quod facta sunt omnia. Postremò si propterea in Genesi non intelligitur Filius, quia non est dictum, quòd per Filium Deus fecerit: nec in Evangelio per Filium Deus & aves pascit, & lilia vestit, & cetera innumerabilia, quæ ipse Dominus dicit Deum facere Patrem; quamvis non dicat, quòd ea per Filium faciat. Quòd autem etiam testimonium Apostoli adjungunt, quod ait de Domino nostro Jesu Christo: *Ipse est primogenitus totius creaturæ, & omnia per ipsum facta sunt in cælo & in terra, visibilia & invisibilia;* & hoc capitulum adversum esse dicunt Genesi, ubi Deus ita dicitur fecisse mundum, ut specialiter Filius ibi non sit nominatus; vehementer errant: & non vident, si ita est, ipsum Apostolum sibi esse contrarium, cum alio loco Unum, dicit, *ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia;* & Filium non nominat. Quomodo autem hic Filius nominatus non est, intelligitur tamen, ita & in Genesi: & quomodo sibi hæc duo capitula Pauli non adversantur, ita nec Genesis Evangelio.

Gen. I. 3.

Matth. 6.
26.Coloss. I.
15. &c.Rom. II.
36.

DE

CAPUT II.

Gen. 2. 2.

2. DE eo quod scriptum est: *Et consummavit Deus die sexto omnia opera sua quæ fecit, & in septimo requievit ab eisdem omnibus operibus quæ fecerat.* Huic etiam loco manichæi calumniam movent, & dicunt novo Testamento adversari, quòd in Genesi scriptum est, Deum septimo die requievisse ab omnibus operibus suis quæ fecit: quoniam Dominus in Evangelio dicit: *Pater meus usque nunc operatur.* Quod nullo modo contrarium est. Dominus enim judæorum refellit errorem, qui putabant Deum sic requievisse die septimo, ut ex illo prorsus nihil operaretur. Requievit autem ab omnibus operibus suis quæ fecit, ut jam ultrà non faceret mundum cum omnibus quæ in eo sunt: non tamen ut etiam à mundi administratione requiesceret. Non enim scriptum est: Requievit Deus ab omnibus operibus suis, ut deinceps non operaretur. Sed scriptum est: *Requievit Deus ab omnibus operibus suis quæ fecit:* ut deinde non in faciendo mundo, à quo opere post perfectionem cessaverat; sed in administrando operaretur, in quo opere eum esse Dominus intimavit. Nec illa requies, quasi post laborem Deum pausam quæsisse, sed ab instituendis rerum naturis post earum rerum perfectionem cessasse significat, quamvis usque adhuc in administrandis operetur.

3. Sabbati autem observationes non intelligebant judæi, qui putabant ab iis etiam operibus, quæ ad salutem hominum valent, oportere cessari. Unde illos Dominus etiam aliis locis, de a bove qui in puteum cecidit, & jumento quod solvendum est ut ad aquam du-

Lucæ 14. 5.

& 13. 15.

a

a In MSS. de ovo quæ.

ducatur, mirifica comparatione redarguit. Sabbatum autem, non repudiatum, sed intellectum à christianis; destitit quidem carnaliter observari, sed spiritaliter retinetur à sanctis, qui intelligunt vocem Domini vocantis ad requiem, & dicentis: *Venite ad me, qui laboratis, & ego vos reficiam. Tollite jugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum leve est, & sarcina mea levis est.* Hoc sabbatum, id est, hanc requiem Scriptura illa significat, quam judæi non intelligebant, & pro temporum dispensatione carnaliter sequebantur umbram, cujus umbræ quasi corpus, id est, veritas nobis danda erat. Sed quemadmodum illa requies Dei post fabricatum mundum insinuat; sic requiem, quæ nobis promittitur, post opera quæ in hoc mundo habemus, si justa fuerint, consequemur, septima scilicet, eademque ultima parte sæculi, de qua longum est disputare. Non ergo Dominus rescindit Scripturam veteris Testamenti, sed cogit intelligi: nec sabbatum solvit, ut pereat quod figurabatur, sed aperit potius, ut appareat quod tegebatur.

4. De eo quod scriptum est in Genesi: *Et dixit Deus: Non est bonum solum hominem esse, faciamus ei adiutorium. Et immisit Deus Adæ somnum, & obdormivit; & sumsit unam de costis ejus, ex qua formavit Evam, quam adduxit ad Adam; & ait: Ideo relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ.* Huic rursus loco manichæi calumniantur, dicentes contra novum Testamentum esse istam sententiam, qua Deus scribitur, & formasse mulierem, & viro con-

Matt. II.

28. &c.

CAPUT III.

Gen. 2. 18.

&c.

jun-

junxisse: propterea quia in Evangelio dicit Dominus: *Omnis qui reliquerit domum, aut uxorem, aut parentes, aut fratres, aut filios propter regnum cælorum, a centies tantum accipiet in hoc tempore, & in futuro sæculo possidebit vitam æternam.* In qua calumnia miror eos sic esse cæcatos, vel potius non miror: *Excæcavit enim illos*, sicut scriptum est, *malitia eorum.* Sed tamen quis non videt tanta in novo Testamento præcepta de uxore diligenda? Cur enim potius vetus Testamentum dicunt adversari huic sententiæ Domini, quæ dicit relinquendam esse uxorem propter regnum cælorum; & non ipsum novum sibi adversari? Quod nefas est dicere. Intelligenda enim sunt, non temerè accusanda, quæ imperitis videntur esse contraria.

5. Nam & Dominus interrogatus à Judæis, utrum ei placeret, dato libello repudii, dimittere uxorem: respondit eis dicens: *Non legistis, quoniam qui fecit ab initio, masculinum & feminam fecit eos, & dixit: Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una? Itaque jam non sunt duo, sed una caro.* ^b *Quod ergo Deus conjunxit in unum, homo non separet. Dicunt illi: Quid ergo Moyses mandavit dari libellum repudii, & dimittere? Dicit illis Jesus: Quia ad duritiam cordis vestri permisit vobis Moyses dimittere uxores vestras: ab initio autem non fuit sic. Dico autem vobis: Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob causam forni-*

^a MSS. septies tantum accipiet. Sic Augustinus citare solet.

^b Abest in unum ab aliquot MSS.

nicationis, facit eam mæchari. Et ipse si alteram duxerit, adulterium committit. Ecce habent confirmatam sententiam veteris Testamenti ab ipso Domino adversus imperitiam judæorum. Simul etiam Moysi perhibuit testimonium, quod propter duritiam cordis eorum repudium dari permisit. Numquid etiam Evangelium Evangelio dicunt esse contrarium? Quod si dicunt, hoc capitulum falsum esse, & à corruptoribus Scripturarum esse additum (nam hoc solent, quando non inveniunt quid respondeant, dicere) quid si alius dicat illud esse immisum & falsum, quod ipsi proferunt dicente domino: *Omnis qui reliquerit domum, aut uxorem, aut parentes, aut filios propter regnum cælorum &c.?* Non intelligunt miseri, quemadmodum omnem fidem christianam, cum ista dicunt, conentur evertere. Fides autem vera, & Ecclesiæ catholicæ disciplina utrumque verum, & à Domino dictum esse confirmat, & nullo modo esse contrarium: quia & conjunctio mariti & uxoris à Domino est, & relictio uxoris propter regnum cælorum à Domino est. Non enim quia suscitavit Jesus Christus mortuos, & dedit eis vitam, propterea ipsa vita non est relinquenda propter regnum cælorum. Sic ergo quamvis Dominus dederit uxorem viro, relinquenda est tamen, si opus est, propter regnum cælorum. Non enim hoc semper necesse est, sicut Apostolus dicit: *Si quis fidelis habet uxorem infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat eam.* Significat utique, quod si non consentit habitare cum illo, id est, si execratur in illo fidem Christi, & non eum patitur, quod christianus est, relinquenda est propter regnum

cælorum. Sicut idem Apostolus in sequentibus dicit: *Quòd si infidelis discedit, discedat; non est enim subjectus servituti frater, aut soror in hujusmodi.* Si quis ergo relinquit regnum cælorum, dum non vult relinquere uxorem non ferentem christianum virum, improbatur à Domino: & item si quis vir relinquit uxorem dato libello repudii, cum causa non existit aut fornicationis, aut obtinendi regni cælorum, similiter improbatur à Domino. Ita nec ista duo capitula evangelica inveniuntur sibi esse contraria, nec evangelium veteri Testamento: quia ibi uxor conjungitur viro, ut simul mereantur possidere regnum cælorum; & * ita uxor relinquenda esse præcipitur, si virum impediatur ad possidendum regnum cælorum.

* f. & hinc.

6. Et ideo quando christianos utrosque Apostolus monet, id est, maritos & uxores, nonne ita dicitur: *Diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & tradidit se ipsum pro ea?* Et: *Mulieres viris suis subditæ sint quasi Domino, quia & Ecclesia subdita est Christo?* Nonne illud quod isti miseri irrident in veteri Testamento, quod scriptum est: *Propterea relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una;* in magno sacramento idem Apostolus accipit, cum dicit: *Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia?* Deinde subjungit: *Verumtamen unusquisque uxorem suam sicut se ipsum diligit, mulier autem ut timeat virum.* Nonne alio loco evidentissime ostendit utriusque sexus & naturam, & conjunctionem à Domino Deo conditore atque ordinatore consistere? Cum dicit: *Verum-*

Eph. 5. 25.
Ibid. 23.

Gen. 2. 24.

Eph. 5. 32.

1. Cor. 11.
11. & 12.

rumtamen neque mulier sine viro, neque vir sine muliere, in Domino. Sicut enim mulier ex viro, ita & vir per mulierem: omnia autem ex Deo. Quod isti si considerare velent, non quibusdam capitulis separatis, & adversus se invicem magna fraude collatis, caliginem facerent imperitis; sed omnia tam in veteri quam in novo Testamento uno sancto Spiritu conscripta, & commendata esse sentirent.

7. Nam & in veteri Testamento habent apud Isaiam prophetam, quanta promittantur spadonibus: ne in novo solo arbitrentur esse laudatos à Domino, ubi dicit esse quosdam, qui se ipsos castraverunt propter regnum cælorum, & addidit: *Qui potest capere, capiat.* Nam & Isaias ita dicit: *Hæc dicit Dominus spadonibus eis, qui custodierint præcepta mea, & elegerint sibi quæ ego volo, & capaces fuerint testamenti mei, dabo illis in domo mea, & in muro meo locum nominatissimum, meliorem multò filiorum atque filiarum: nomen æternum dabo illis, nec umquam deerit.* * Certis enim quibusdam umbris & figuris rerum ante Domini adventum, secundum mirabilem atque ordinatissimam distributionem temporum, populus ille tenebatur, qui Testamentum vetus accepit; tamen in eo tanta prædicatio & prænuntiatio novi Testamenti est, ut nulla in evangelica atque apostolica disciplina reperiantur, quamvis ardua & divina, præcepta & promissa, quæ illis etiam libris veteribus desint. Sed sanctæ Scripturæ non temerarios & superbos accusatores, sed diligentes & pios lectores desiderant.

8. De eo quod scriptum est in Genesi: *Et dixit Dominus ad Cain: Quid fecisti? Vox*

Matth. 19.
12.
Isaiæ 56.
4. & 5.* 1. Retr.
22.CAPUT IV.
Gen. 4. 10.
&c.

sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Nunc maledictus eris à facie terræ, quæ absorbit & recepit sanguinem fratris tui ex cæde manus tuæ: te enim operari necesse est terram, quæ steriles tibi fructus dabit. Huic capitulo Geneseos, quo maledictionem accepit Cain, ut terræ sterilitate puniretur, calumniantes manichæi, & Evangelio contrarium demonstrare cupientes, non sanè mihi videntur cogitare cum hominibus se agere, sed prorsus quasi pecora forent, qui eos audirent vel eorum scripta legerent, sic abusi sunt imperitiâ eorum, & tarditate ingenii, vel potius animi cæcitate. Quippe dixerunt, huic capitulo illud in Evangelio esse contrarium,

Matth. 6.
34.

• Ibid. 26.

quod Dominus ait discipulis suis: *Nolite cogitare de crastino; nam crastinus dies ipse cogitabit sibi.* Respicite volatilia cæli, quia non seminant, neque metunt, neque colligunt in horrea.* Quasi verò Cain a parricida discipulis Christi comparandus sit, ut quoniam ille meruit pœnam sterilitatis terræ, consequens esset ut eandem sterilitatem isti etiam paterentur, qui Dominum Jesum Christum secuti, prædicando Evangelio parabantur. Imò etiam in istis duobus capitulis, quorum unum de Genesi, alterum de Evangelio tamquam sibi inimica posuerunt, tanta invenitur amicitia atque concordia, ut nulla major desideranda sit. Quid enim congruentius, quàm ut illum, cujus erat scelere frater occissus, etiam in terra laborantem sterilitas sequeretur: illis autem, per quorum ministerium in prædicando Dei verbo fratres liberabantur, etiam de crastino minimè cogitantibus fructuosa

* Unus tantùm è Vaticanis MSS. *fratricida.*

sa terra serviret? Quòd si in veteri Testamento exhorrescunt maledicto Dei terram sterilem factam esse peccatori; cur non in novo Testamento exhorrescunt maledicto Domini nostri Jesu Christi arborem fici aridam factam, nullo peccato domini sui? Item si Domini sententiâ delectantur, qua discipulis dicit, ne de crastino cogitent, quod de victu eorum Deus curam gerat; cur non & propheticâ sententiâ delectantur, qua cecinit dicens: *Abjice in Dominum sollicitudinem tuam, & ipse te pascet?* Ut hoc modo, si possint, miseri intelligant, & illa quæ detestantur in veteri Testamento de Deo dicta, usque adeo recta esse, ut etiam in novo inveniantur; & illa quæ in novo laudant & prædicant, etiam in veteri reperiri: unde clarescat bene intelligentibus utriusque Testamenti manifesta concordia.

Matth. 21.
19.

Ps. 54. 23.

9. De eo quod scriptum est in Genesi: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Hunc locum manichæi, quo scriptum est in Genesi, hominem factum esse ad imaginem & similitudinem Dei, propterea dicunt novo Testamento esse contrarium, quia Dominus in Evangelio dicit judæis: *Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri facere vultis: ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, quia veritas in eo non est.* Et quòd alio loco judæi serpentum genimina & viperarum appellantur. Non intelligunt illud esse dictum de homine antequàm peccaret, quòd factus est ad imaginem & similitudinem Dei: hoc autem quod in Evangelio est: *Vos ex patre diabolo estis;* peccatoribus & infidelibus dici.* Tribus enim modis in Scripturis sanctis filiorum nomen

CAPUT V.
Gen. 1. 26.

Joan. 8.
44.

Matth. 3. 7.
& 23. 33.

* 1. Retr.
22.

accipitur: uno secundum naturam, quomodo Isaac filius Abrahamæ, vel etiam ceteri judæi qui ex eadem origine veniunt: alio secundum doctrinam, ut filius ejus in ea re quisque appelletur, à quo aliquid didicit, sicut filios suos

I. Cor. 4. 15. Apostolus appellat, qui ab illo didicerunt Evangelium: tertio secundum imitationem, sicut filios Abrahamæ nos vocat Apostolus, qui ejus fidem imitamur. Duobus ergo modis peccatores infideles judæi, filii diaboli vocantur à Domino; vel quòd ab ipso impietatem didicerunt, sicut de ipso diabolo Apostolus dicit: *Qui nunc operatur in filiis diffidentia*; vel quòd eum imitantur, quod magis pertinet ad id, quod de illo dictum est: *Et in veritate non stetit*; quia & ipsi judæi in veritate legis, quæ sibi data est, non steterunt, Domino adtestante & dicente: *Si crederetis Moysi, crederetis & mihi; ille enim de me scripsit*. Secundum eorumdem peccatorum venena, etiam serpentum & viperarum genimina vocantur.

10. Ad imaginem autem Dei factum hominem, non tantum Genesis, sed etiam Apostolus clamat, cum dicit: *Vir quidem non debet velare caput, cum sit imago & gloria Dei, mulier autem gloria viri*. Et ut manifestè intelligatur non secundum vetustatem peccati quæ corrumpitur, sed secundum spiritalem conformationem factum esse hominem ad imaginem Dei, idem Apostolus monet ut exuti consuetudine peccatorum, id est, vetere homine, induamur novâ vitâ Christi, quem novum hominem appellat. Et ut doceat hoc nos aliquando amisisse, renovationem illam vocat. Nam ita loquitur: *Exspoliantes vos veterem hominem cum actibus ejus, induite novum, qui renovatur in agnitionem Dei, secundum*

I. Cor. II. 7.
Col. 3. 9. & 10.

eundem imaginem ejus, qui creavit eum. Filii ergo Dei sunt homines renovati ad ejus imaginem, & ei similes facti usque ad dilectionem inimici: sicut Dominus dicit, diligere nos debere inimicos nostros, ut similes simus Patri nostro qui in cælis est. Quod in potestate nostra ab ipso Deo esse positum docet Scriptura, cum dicit: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri*. Filii autem diaboli dicuntur homines, cum imitantur ejus impiam superbiam, & à luce atque celsitudine sapientiæ decidunt, & non credunt veritati: quales Dominus arguit, cum dicit: *Vos ex patre diabolo estis*, &c. Cui loco evangelico Propheta consonat, dicens: *Ego dixi, dii estis, & filii Altissimi omnes: vos autem ut homines moriemini, & sicut unus ex principibus cadetis*.

II. DE eo quod scriptum est in Exodo: *Honora patrem tuum, & matrem*. Huic etiam loco, ubi de honorandis parentibus Deus præcepit, illum Evangelii locum manichæi dicunt esse contrarium, ubi Dominus cuidam dicenti: *Ibo primum, ut sepeliam patrem meum*, respondit: *Sine mortuos, mortuos suos sepeliant, tu autem veni, & annuntia regnum Dei*. Quod eodem modo solvitur, quo illud superius, ubi de uxore relinquenda dictum est, *propter regnum cælorum*: quia & parentes honorare debemus, & eos tamen propter annuntiationem regni Dei nulla impietate contemnimus. Nam si veteri Testamento contrarium est Evangelium propter istam sententiam, incipit etiam Apostolo esse contrarium, qui & filios monet ut honorent parentes, & parentes ut diligant filios. Non solum autem, sed etiam Dominus videbitur si-

bi ipsi esse contrarius, quod credere nefas est: quia loco alio dicit homini quærenti vitam æternam: *Si vis venire ad vitam, serva mandata.* In quibus etiam illud commemorat: *Honora patrem & matrem.* Quibus mandatis perfectis etiam ad dilectionem Dei crescit, in qua est tota perfectio: nam DILECTIO PROXIMI certus gradus est ad dilectionem Dei. Et ideo respondenti, quod omnia mandata illa servavit, dicit unum ei deesse, si vult esse perfectus, ut vendat omnia quæ habet, & det pauperibus, & sequatur eum. Ex quo manifestum est, & honorem parentum in gradu suo esse servandum, & eos tamen in divini amoris comparatione, præsertim si impedimento sunt, nulla dubitatione oportere contemni: nam & in Scripturis veteribus habes positum: *Qui dicit patri aut matri: Non novi vos, & qui filios suos non agnoscit, ipse autem cognovit testamentum tuum.* Ergo si & in novo Testamento commendatur parentum dilectio, & in veteri commendatur parentum contemptus, ex utroque capite duo sibi Testamenta consentiunt.

CAP. VII. 12. DE eo quod in Exodo scriptum est: *Ego sum Deus zelans, tribuens filiis tertie & quartæ generationis parentum peccata, qui me oderunt.* Huic loco manichæi illud de Evangelio dicunt esse contrarium, quod Dominus dicit: *Estote benigni, sicut Pater vester cælestis, qui solem suum oriri facit super bonos & malos.* Et illud aliud quod idem Dominus ait: Non solum septies peccanti fratri dimittendum, sed etiam septuagies septies. A quibus tamen si quæram, utrum Deus non puniat inimicos suos, sine dubio turbantur. Ipsi enim dicunt, Deum genti tenebra-

Matt. 19. 17.
Ibid. 19.
Deut. 33. 9.
CAP. VII.
Exodi 20. 5.
Matth. 5. 45.
Matt. 18. 22.

brarum æternum carcerem præparare, quam dicunt esse inimicam Deo. Et parum est, sed eum etiam sua membra simul cum ipsa gente puniendum esse, non dubitant dicere. Sed cum ad capitula veteris & novi Testamenti veniunt, ut imperitos decipiant, & ea sibi adversa esse crimentur, fingunt se nimis bonos. Sed dicant nobis, quibus dicturus est Dominus: *Ite in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis ejus;* si omnibus parcit & neminem damnat? Quare intelligendum est, & illud rectum esse, quod Deus retribuit parentum peccata filiis, qui eum oderunt. Ex eo enim quod addidit: *Qui me oderunt;* intelligitur eos puniri peccatis parentum, qui in eadem perversitate parentum perseverare voluerunt. Tales enim non sævitia, sed potius justitia Dei, & sua iniquitate puniuntur, sicut Propheta ait: *Sanctus enim spiritus disciplina effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu, & corripietur à superveniente iniquitate;* id est, corripietur homo superveniente sibi iniquitate sua, cum ab eo recesserit Spiritus sanctus. Et alio loco: *Hæc cogitaverunt, & erraverunt; excæcavit enim illos malitia eorum.* Et alio loco: *Funiculis peccatorum suorum unusquisque constringitur.* Quibus testimoniis veteris Testamenti de novo consentit Apostolus dicens: *Tradidit illos Deus in concupiscentias cordis eorum.* Qua concordia utriusque Testamenti satis ostenditur, non esse sævum Deum, sed unumquemque in se sævire peccando.

13. Quod autem in tertiam & quartam scriptum est, generationem vindictam procedere, non aliud significari arbitror, nisi quod ab ipso Abraham, qui pater esse incipit populi judæo-

Matt. 25. 41.
Sap. I. 5.
Sap. 2. 21.
Prov. 5. 22.
Rom. I. 24.

Matth. I.
17.

dæorum, quatuor ætates sunt cum ista quæ nunc agitur, quas Matthæus Evangelista distinguit. Una est ab Abraham usque ad David: alia à David usque ad transmigracionem in Babyloniam: tertia à transmigracione in Babyloniam usque ad Domini adventum: inde usque ad finem quarta deputatur, tamquam senectus sæculi ceteris ætatibus longior. Quas ætates pro generationibus positas credimus, quamvis singulæ pluribus generationibus consent. Et quoniam tertia incipit à transmigracione Babylonix, quando judæorum est facta captivitas; in quarta verò, id est, post adventum Domini nostri, gens judæorum à solo proprio penitus eradicata est: hoc datur intelligi quod dictum est, tertiæ & quartæ generationis peccata parentum redditurum Deum, his utique legitimè atque debitè, qui parentum peccata perseverantes tenere, quam Dei justitiam sequi maluerunt. Nam non pertinere patris peccata ad filium justè viventem, propheta Ezechiel apertissimè ostendit.

Ezech. 18.

14.

Matth. 5.
45.

14. Quod autem in Evangelio dicitur: *Esote benigni, quemadmodum Pater vester cælestis, qui solem suum oriri facit super bonos & malos; non est veteri Testamento contrarium. Hoc enim facit Deus ut invitet ad poenitentiam, sicut dicit Apostolus: Ignoras, quia patientia Dei ad poenitentiam te invitat? Nec tamen ideo credendum est, non puniturum Deum eos, qui, ut dicit idem Apostolus: Thesaurizant sibi iram in die iræ, & revelationis justii judicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua.* Namque istam Dei patientiam & bonitatem etiam Propheta prædicat, dicens: *Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt omnia, qui animas*

Rom. 2. 4.

Ibidem 5.

Sap. II.
27.

amas:

amas: & cetera innumerabilia, quibus intelligitur, & in bonitate & in severitate misericordiam & justitiam Dei Testamentum utrumque prædicare.

15. Si autem moventur, quòd dictum est: *Ego sum zelans; moveantur etiam illo, quod dicit Apostolus Paulus: Zelo Dei vos zelo, desponsavi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Sancta enim Scriptura verbis nostris loquens, etiam per hæc verba demonstrat, nihil dignè de Deo posse dici. Cur enim non etiam verba ista dicantur de illa majestate, de qua quidquid dictum fuerit, indignè dicitur; quia omnes opes linguarum omnium ineffabili sublimitate præcedit? Nam quoniam zelando solent mariti uxorum pudicitiam custodire, potestatem & disciplinam Dei, qua fornicari animam impunè non sinit, zelum Dei Scripturæ vocaverunt. Est autem animæ fornicatio, aversio à fecunditate sapientiæ, & ad conceptum temporalium illecebrarum corruptionumque conversio.

Exodi 20.

5.

2 Cor. II.

2.

Zelus Dei
quid sit.

16. Illud verò quod dimittendum esse dicit fratri, non solum septies, sed & septuagies septies, poenitenti utique dicit. Deus autem illis se dicit retribuere peccata, qui eum oderunt, non qui ei per poenitentiam reconciliantur. Nam & apud Prophetam Dominus dicit: *Nolo mortem peccatoris, quantum ut revertatur & vivat.* Ex quo facilè apparet, & in ea patientia quæ invitat ad poenitentiam, & in ea indulgentia quæ ignoscit poenitentibus, & in ea justitia quæ punit eos qui corrigi nolunt, utrumque Testamentum convenire atque congruere, tamquam ab uno Deo utrumque conscriptum.

Matth. 18.

22.

Ezech. 18.

23. & 33.

II.

CAP. VIII.

Exodi 21.

24.

17. DE eo quod scriptum est in Exodo: *Oculum*

lum pro oculo, dentem pro dente; & cetera talia. Huic loco manichæi, quod in veteri Legge par vindicta permittitur, & dicitur oculus pro oculo, dentem pro dente esse perdendum, sic calumniantur, quasi & ipse Dominus hæc duo sibi veluti adversantia atque contraria in Evangelio demonstraverit. Ipse enim ait: *Audistis, quia dictum est antiquis: Oculum pro oculo, & dentem pro dente: ego autem dico vobis, non resistere malo; sed si quis te percusserit in maxillam, præbe illi & alteram; & quicumque voluerit tecum iudicio contendere, & tunicam tuam auferre, dimitte illi & pallium.* In quibus duabus sententiis re vera duorum Testamentorum differentia demonstratur, sed amborum tamen ab uno Deo constitutorum. Nam quoniam primò carnales homines ardebant multò amplius se vindicare, quàm erat illa injuria, de qua querebantur; constitutus est eis primus lenitatis gradus, ut injuriæ acceptæ mensuram nullo modo dolor vindicantis excederet. Sic enim & donare aliquando posset injuriam, qui eam primò non superare didicisset. Undè Dominus jam per Evangelii gratiam ad summam pacem populum deducens, huic gradui superædificavit alterum; ut qui jam audierat non ampliorem vindictam, quàm quisque læsus esset, reddere, placata mente totum se donare gauderet. Quod etiam in illis veteribus libris Propheta prædicat, dicens: *Domine Deus meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuendis mihi mala.* Et alius Propheta dicit de hujusmodi viro patiente injurias, & lenissimè tollerante: *Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis.* Ex quo intelligitur & men-

Math. 5.
38. &c.

Ps. 7. 4.
& 5.

Thren. 3.
30.

mensuram vindicandi rectè carnalibus constitutam, & omnimodam injuriæ remissionem, non tantum in novo Testamento esse præceptam, sed longè antè in vetere prænuntiatam.

18. DE eo quod scriptum est, quod locutus est Deus cum Adam & Eva, & cum serpente, & cum Cain, & ceteris antiquis: inter quos etiam & nonnullis apparuisse scribitur, & ab eis visus esse, non uno, sed multis Scripturarum locis, in quibus & locutus esse Deus cum hominibus invenitur, & nonnullis apparuisse: insidiantur manichæi, & dicunt omnia contraria esse novo Testamento, quoniam Dominus dicit: *Deum nemo vidit unquam, nisi unicus Filius, qui est in sinu Patris, ille annuntiavit nobis de eo.* Et iterum quod dicit judæis: *Nec vocem illius aliquando audistis, nec faciem ejus vidistis, nec verbum ejus habetis in vobis manens: quia ei quem ille misit, non credidistis.* Quibus respondemus, eo ipso, quod in Evangelio scriptum est: *Deum nemo vidit unquam, nisi unicus Filius qui est in sinu Patris, ipse annuntiavit nobis de eo;* totam ipsam solvi posse quæstionem: quia ipse Filius, quod est Verbum Dei, non solum novissimis temporibus, cum in carne apparere dignatus est, sed etiam prius à constitutione mundi, cui voluit de Patre annuntiavit, sive loquendo, sive apparendo, vel per angelicam aliquam potestatem, vel per quamlibet creaturam: quia ipse est in omnibus veritas, & omnia illi constant, & omnia illi ad nuntium serviunt, atque subjecta sunt, ut etiam oculis per visibilem creaturam cui vult, quando dignatur, appareat: cum ipse tamen secundum divinitatem suam, & secundum id quod

CAP. IX.

Gen. 3. 10.
& 13. &
14. &c.

Joann. 1.
18.

Joann. 5.
37. & 38.

Gen. 18.1.
& 2.Gen. 32.
24.Exodi 3.2.
Exodi 19.
3. &c.Act. 7. 30.
& 35.2. Cor. 13.
3.Luc. 12.
20.

quod Verbum est Patris, coæternum Patri, & incommutabile, per quod facta sunt omnia, non nisi purgatissimo & simplicissimo corde videatur. Et ideo quibusdam locis etiam Scriptura ipsa testatur Angelum visum, ubi dicit Deum visum: sicut in illa luctatione Jacob, & Angelus dictus est ille qui apparuit: & cum apparuit in rubo Moysi: & item in eremo, cum jam eduxisset populum de terra Ægypti, quando legem accepit, Deus ei locutus est. Sed sive in rubo, cum eum misit; sive postea, cum ei legem dedit; Angelum dicit Stephanus in Actibus Apostolorum ei apparuisse. Quod ideo dicimus, ne quis arbitretur Verbum Dei, per quod facta sunt omnia, quasi per locos posse definiri, & alicui visibiliter apparere, nisi per aliquam visibilem creaturam. Sicut enim Verbum Dei est in Propheta, & rectè dicitur, Dixit Dominus, quia Verbum Dei, quod est Christus, in Propheta loquitur veritatem: sic & in Angelo ipse loquitur, quando veritatem Angelus annuntiat; & rectè dicitur, Deus dixit, & Deus apparuit: & item dicitur rectè, Angelus dixit, & Angelus apparuit; cum illud dicatur ex persona inhabitantis Dei, illud ex persona servientis creaturæ. Ex hac regula etiam Apostolus ait: *An vultis experimentum ejus accipere, qui in me loquitur Christi?*

19. Si autem hoc movet, quod in veteri Testamento etiam peccatoribus Deus loquitur, vel Adæ, vel Evæ, vel serpenti, attendant etiam in novo cujusmodi exemplum Dominus posuit de homine stulto & cupido, quomodo ei locutus est Dominus, cum ait: *Stulte, hac nocte auferetur à te anima tua, hæc quæ præparasti cujus erunt?* Cum enim ve-

ri-

ritas etiam peccatoribus dicitur, per quamlibet creaturam dicatur, non nisi ab illo dicitur, qui unus est verax. Quod autem judæis dicit: *Nec vocem ejus aliquando audistis*; ideo dicit, quia non obtemperaverunt isti dumtaxat cum quibus loquebatur. Quibus dicit etiam: *Nec faciem ejus vidistis*; quia non potest. Quod autem dicit: *Neque verbum ejus habetis in vobis manens*; quia in quo manet verbum Dei, Christus in illo manet, quem isti respuerunt. Nam cum ipse Dominus dixisset: *Pater, clarifica me ea claritate qua fui apud te prius quam mundus fieret*; sonuit vox de cælo: *Et clarificavi, & clarificabo*. Quam vocem multi judæorum præsentibus audierunt, nec ideo tamen audisse dicendi sunt, quia non obtemperaverunt ut crederent. Quapropter si non est mirandum, quod Verbum Dei, id est, unicus Filius Dei, qui de Patre annuntiat, cui vult per se ipsum, cui vult per aliquam creaturam manifestatur vel sonando, vel apparendo, cum tamen ipse per se ipsum mundo corde videatur, & per illum Pater: *Beati enim mundicordes, quia ipsi Deum videbunt*; non est mirandum, ex utroque Testamento ista omnia testimonia consonare.

20. De eo quod scriptum est, quod locutus est Deus Moysi, & dixit illi: *Loquere ad filios Israël: Sumite primitias ab omni homine, quod mihi desinetis, hoc est, aurum, argentum, ærumentum, purpuram, byssum, coccum, pilos caprinos, pelles rubras agnorum, ligna integra, oleum ad illuminationem, thymiamata, lapides pretiosos, hoc est, beryllos; & constituite tabernaculum, in quo commorari vobiscum possim*. Commo-

vent